

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาผลของการลึกรอนเสรีภาพที่มีต่อการต่อต้านทางจิตในนักเรียนชายและหญิง ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ตามเงื่อนไขการทดลอง คือ เงื่อนไขการลึกรอนเสรีภาพโดยบุคคล การลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์ และเงื่อนไขควบคุมว่าจะมีผลทำให้ให้นักเรียนเกิดการต่อต้านทางจิตหรือไม่ และแตกต่างกันอย่างไร

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ขณะที่สังคมเปลี่ยนแปลงและพัฒนาหลังการผลิตแบบใหม่ขึ้น ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย และส่งผลให้พฤติกรรมทางสังคมซับซ้อนยิ่งขึ้น ดังนั้นการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้มนุษย์ต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลซึ่งกันและกัน กล่าวคือการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นไปในรูปแบบใดล้วนแล้วแต่มีผลกระทบต่อบุคคลอื่น ซึ่งผลดังกล่าวบางส่วนทำให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เกิดความพึงพอใจ แต่บางส่วนทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่ายเกิดความไม่พึงพอใจ ทั้งนี้เนื่องจากกรณีที่บุคคลพยายามควบคุมพฤติกรรมของบุคคลอื่น โดยไม่มีความรู้ความเข้าใจถึงปัจจัยและกระบวนการ อันเป็นแหล่งกำเนิดของพฤติกรรมที่ต้องการ กลับทำให้ความพยายามนั้นนำไปสู่ผลที่ตรงกันข้ามกับความต้องการ ตัวอย่างที่พบโดยทั่วไปได้แก่ ความพยายามที่จะห้ามบุคคลกระทำพฤติกรรมบางอย่างกลับกลายเป็นการยุยงให้เขากระทำพฤติกรรมนั้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถสังเกตได้จากเด็กที่จะทำพฤติกรรมที่ตรงกันข้ามกับที่ผู้ใหญ่พยายามจะให้เขาทำ หรือบางสิ่งบางอย่างที่ผู้ใหญ่ห้ามทำ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้มักจิตวิทยารุ่นก่อน ๆ ให้ความสนใจศึกษาในประเด็นของพฤติกรรมที่ตรงกันข้าม (opposite behavior) เช่น การศึกษาของ

Baldwin 1900; McDougall 1911-1912; Allport 1924 (cited by S.Brehm

1981 : 98) และในช่วงทศวรรษ 1920-1930 เป็นระยะเวลาที่มีการศึกษาเพิ่มเติมเรื่อง พฤติกรรมต้านทาน (Resistance) และพฤติกรรมเชิงปฏิเสธ (Negative) ซึ่งผู้ศึกษาได้ ทำการศึกษาพฤติกรรมต้านทานของเด็กในลักษณะของพฤติกรรมการต่อต้าน แข็งขัน รวมทั้ง พฤติกรรมที่เด็กทำตรงกันข้ามกับที่ผู้ปกครองต้องการดัง เช่นการศึกษาของ Caille 1933; Levy and Tulchin 1925; Mayers 1935; Reynolds 1928; Rust 1931; Wooley 1924 (cited by S. Brehm 1981 : 98) และต่อมาการศึกษาในแนวนี้ได้รับการพัฒนาขึ้นโดย มีการศึกษาพฤติกรรมการ เชื้อห่างและพฤติกรรมต้านทานทั้งในเด็กปกติและเด็กที่มีพฤติกรรม เบี่ยงเบน จนกระทั่ง ปี ค.ศ. 1966 Jack W. Brehm ได้ประมวลความรู้ในเรื่องพฤติกรรม ที่ตรงกันข้ามและพฤติกรรมต้านทานเข้าด้วยกันทำการวิจัยเชิงทดลองโดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็น ผู้ใหญ่ ซึ่งทำให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนขึ้นและเสนอทฤษฎีขึ้นใหม่เรียกว่าทฤษฎีการต่อต้านทางจิต (Psychological Reactance Theory)(Brehm 1966)

Brehm กล่าวว่าเมื่อบุคคลต้องเผชิญกับภาวะที่เขารู้สึกว่าไม่สามารถกำหนดความเป็นไปของตนเองได้ก็จะเกิดความคับข้องใจมากเพราะบุคคลให้ความสำคัญแก่เสรีภาพที่จะ กำหนดความเป็นไปของตนเองไว้ค่อนข้างสูง ดังนั้นเมื่อบุคคลรับรู้ว่าเขาถูกคุกคาม ถูก ลิดรอนเสรีภาพ หรือได้รับการชวว่าจะถูกลิดรอนเสรีภาพในการกระทำ คิด หรือรู้สึกในสิ่งที่เขา ต้องการจะกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจอย่างหนึ่งเรียกว่า การต่อต้านทางจิต (Psychological Reactance) แรงจูงใจนี้จะทำให้บุคคลพยายามทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อนำเสรีภาพกลับคืนมา

นอกจากนี้ Brehm กล่าวว่า บุคคลอาจถูกลิดรอนเสรีภาพได้หลายทาง และปัจจัย ที่ทำให้บุคคลเกิดการต่อต้านทางจิต รวมถึงปริมาณที่เกิดขึ้นจะมากหรือน้อยก็แตกต่างกันสำหรับ แต่ละบุคคลจากแนวทฤษฎีการต่อต้านทางจิตได้มีผู้ทำการวิจัยเพื่อตรวจสอบทฤษฎีเป็นจำนวน มาก เช่น Brehm and Cole (1966 : 420-426) Brehm and Mann (1975 : 816-824) Brehm and Rozen (1971 : 261-266) S. Brehm and Weinraub (1977 : 830-836) Driscoll, Davis and Lipetz (1972 : 1-10) Mazis (1975 : 654-660) ฯลฯ ซึ่งงานวิจัยที่เกี่ยวกับทฤษฎีนี้มักเน้นที่ความรู้สึกว่าขาดเสรีภาพ หรือถูกลิดรอนเสรีภาพในการ กระทำ ซึ่งความรู้สึกเช่นนี้เป็นสิ่งที่คนในสังคมตะวันตกให้ความสำคัญมาก ดังนั้นการลิดรอน เสรีภาพจึงก่อให้เกิดการต่อต้านในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่กระทำต่อผู้ลิดรอนเสรีภาพโดยตรงและ

โดยทางอ้อม ส่วนในสังคมไทยนั้นลักษณะการให้คุณค่าของเสรีภาพต่างไปจากสังคมตะวันตก ก่อนข้างชัดเจน ไม่ว่าในค่านิยมครองหรือวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล แต่ก็ยังพบว่าเกิด พฤติกรรมต่อต้านในลักษณะต่าง ๆ ทั้งในรายบุคคลและกลุ่ม อันจะสังเกตได้จากการที่มีนักเรียน บางกลุ่มชอบต่อต้านระเบียบวินัย ทำพฤติกรรมที่ผู้ใหญ่ห้าม ทั้งยังมีสำนวนไทยที่กล่าวว่า "ยิ่งห้ามเหมือนยิ่งยุ" ที่มีมาตั้งแต่โบราณ ซึ่งสะท้อนวิถีชีวิตบางอย่างว่าปรากฏการณ์ดังกล่าว น่าจะมีอยู่บ้างในสังคมไทย แต่การศึกษาในลักษณะการทดลองที่มีการควบคุมตัวแปรอย่างรัดกุม เพื่อศึกษาถึงลักษณะ การต่อต้านซึ่งมีผลเนื่องจากการถูกกลั่นแกล้ง เสรีภาพนั้นยังมีการศึกษากันน้อย จึงเป็นประเด็นที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจจะศึกษาว่าพฤติกรรมการต่อต้านทางจิตจะอธิบายและทำนาย พฤติกรรมของเด็กไทยได้มากน้อยเพียงใด

แนวความคิด ทฤษฎีพื้นฐาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีการต่อต้านทางจิต

บุคคลหนึ่ง ๆ ในเวลาหนึ่งจะมีจำนวนพฤติกรรมที่เขาสามารถจะทำได้ขณะนั้นหรือ คาดว่าจะทำได้ในอนาคตในจำนวนที่จำกัด จำนวนของพฤติกรรมนี้เรียกว่า "พฤติกรรมเสรี ส่วนบุคคล" (individual's free behavior) พฤติกรรมเสรีเป็นพฤติกรรมเฉพาะที่ บุคคลสามารถจะทำหรือเขาเชื่อว่ามีเสรีภาพที่จะทำ คิด หรือรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ โดยเขามี ประสบการณ์ว่าเขาเคยมีเสรีภาพในการกระทำนั้นมาก่อน สังเกตจากการกระทำของผู้อื่นแล้ว อนุมานว่าตนเองจะมีเสรีภาพด้วย หรือเป็นการตกลง สัญญากัน

พฤติกรรมตามแนวทฤษฎีนี้หมายถึงสภาวะทั้งหลายของบุคคล ได้แก่ อารมณ์ ทัศนคติ ความเชื่อ ตลอดจนพฤติกรรมภายนอกอื่น ๆ ด้วย

เมื่อไรก็ตามที่บุคคลรับรู้หรือเชื่อว่าเขามีเสรีภาพที่จะทำพฤติกรรมนั้นได้ พฤติกรรม นั้นก็จะ เป็นเสรีภาพในการกระทำ (Behavioral freedom) ของเขา เสรีภาพตามทัศนะของ Brehm หมายถึงเสรีภาพเฉพาะไม่ใช่เสรีภาพโดยทั่วไป เป็นเสรีภาพที่เป็นรูปธรรม ตัวอย่าง เช่น หากบุคคลรับรู้หรือเชื่อว่าเขาสามารถจะทำพฤติกรรม ก (คิด ก เชื่อ ก หรือรู้สึก ก) ก จะเป็นพฤติกรรมเสรีของบุคคลนั้น (Brehm 1966 : 3-4)

ขอสมมติของทฤษฎีการต่อต้านทางจิต

เมื่อบุคคลรับรู้หรือเชื่อว่าเขามีเสรีภาพที่จะทำ คิ่ค หรือรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ หากเขาถูกขู่หรือถูกลิดรอนเสรีภาพที่จะทำ คิ่ค หรือรู้สึกในสิ่งนั้นจะกระตุ้นให้บุคคลพยายามทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อจะนำเสรีภาพของตนกลับคืนมา

อย่างไรก็ตามถ้าการลิดรอนเสรีภาพนั้นทำให้บุคคลรับรู้ว่าเขาไม่สามารถที่จะนำเสรีภาพกลับคืนมาได้ ก็จะไม่เกิดการต่อต้านทางจิต (S. Brehm 1981 : 98)

การพิจารณาว่าบุคคลมีเสรีภาพหรือไม่นั้นพิจารณาจากเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการคือ

1. บุคคลต้องตระหนักว่ามีพฤติกรรมนั้นอยู่และรับรู้ว่าจะทำพฤติกรรมนั้นได้โดยไม่เกี่ยวข้องกับทัศนคติของผู้อื่นที่มีต่อเขาว่ามีเสรีภาพหรือไม่ ประเด็นนี้ก็คือเน้นถึงเสรีภาพตามการรับรู้ของบุคคล
2. บุคคลจะต้องรับรู้หรือเชื่อว่าตนเองมีความสามารถที่จะทำพฤติกรรมนั้นได้

เสรีภาพที่จะเลือก

หากบุคคลมีทางเลือกหลายทาง การไปลิดรอนทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งหรือหลายทาง จะทำให้เขาเกิดการต่อต้านทางจิตขึ้น แม้เขาจะมีสิทธิ์เลือกในทางเลือกที่เหลือก็ตาม เพราะฉะนั้นเสรีภาพในที่นี้ไม่ใช่เสรีภาพที่จะเลือก แต่เป็นเสรีภาพในการเลือกทางเลือกต่าง ๆ ที่มีอยู่

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการต่อต้านทางจิต

1. ความไม่สมเหตุสมผลของการลิดรอนเสรีภาพในการกระทำ หากบุคคลรับรู้ว่าเขาถูกลิดรอนเสรีภาพด้วยความไม่สมเหตุสมผล เขาจะเกิดการต่อต้านทางจิตได้มาก แต่ถาเขารับรู้ว่าการลิดรอนเสรีภาพนั้นมีความสมเหตุสมผลการต่อต้านทางจิตก็จะเกิดขึ้นน้อยหรืออาจจะไม่เกิดขึ้นเลย
2. ความสำคัญของเสรีภาพที่ถูกลิดรอน ความสำคัญของเสรีภาพในที่นี้หมายถึงเสรีภาพมีลักษณะที่มีความสำคัญทางจิตใจสำหรับบุคคลนั้นเป็นพิเศษ (unique instrumental value) มากน้อยเพียงไร ถ้ามีความสำคัญทางจิตใจมากเมื่อเขาถูกลิดรอนเสรีภาพก็จะก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตมาก หากเสรีภาพที่ถูกลิดรอนมีความสำคัญทางจิตใจสำหรับเขาน้อย การ

ต่อต้านทางจิตก็เกิดขึ้นน้อย ยกตัวอย่างเช่น สามีมักรรยาคนหนึ่งเข้าไปรับประทานอาหารในภัตตาคาร สามีเป็นคนสูบบุหรี่จัดแต่กรรยาสูบไม่มาก เมื่อนั่งที่โต๊ะเขาทั้งสองก็สูบบุหรี่ มีคนนั่งโต๊ะใกล้เคียง ๓ มาบอกให้เขาเลิกสูบบุหรี่เพราะเขาเหม็นควันบุหรี่ ทั้งสามีมักรรยารับรู้ว่าการสูบบุหรี่ที่โต๊ะอาหาร เป็นเสรีภาพของเขาเพราะภัตตาคารไม่ได้ห้ามสูบ ในกรณีของสามีมักรรยาคนนี้ สามีจะมีการต่อต้านทางจิตมากกว่ากรรยาเพราะการสูบบุหรี่มีความสำคัญต่อสามีมมากกว่ากรรยา (ธีระพร : มปป.)

การกระทำที่บุคคลรับรู้ว่ามีความสำคัญเฉพาะต่อเขามากและเขาถูกลิดรอนเสรีภาพ หรือถูกห้ามกระทำสิ่งนั้น การต่อต้านต่อการลิดรอนเสรีภาพนั้น ๆ ก็จะมีมาก หรือการกระทำอย่างเดียวกันของบุคคล 2 คน แต่ทั้งสองคนคิดว่ามีความสำคัญต่อเขาต่างกัน เมื่อถูกลิดรอนเสรีภาพก็จะก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตแตกต่างกันไปตามความสำคัญที่แต่ละคนรับรู้และตีความ ตัวอย่างงานวิจัยที่ได้ศึกษาในเรื่องความสำคัญของเสรีภาพได้แก่งานวิจัยของ Brehm and Mann (1975 : 816-824) ผู้วิจัยได้ศึกษากับกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาชายจำนวน 52 คน ซึ่งลงทะเบียนเรียนวิชาจิตวิทยาเบื้องต้นของมหาวิทยาลัยคุก ผู้วิจัยออกแบบการวิจัยแบบ 2×2 แฟคทอเรียล โดยมีตัวแปรอิสระ 2 ตัวแปรคือความสำคัญของเสรีภาพและสภาพความน่าดึงดูดของกลุ่ม ในตัวแปรความสำคัญของเสรีภาพได้แบ่งเป็น 2 ระดับคือ ความสำคัญของเสรีภาพน้อย ในเงื่อนไขนี้ผู้ร่วมการทดลองรับรู้ว่าจะได้แสดงความคิดเห็นและตัดสินใจในเรื่องที่ผู้ทดลองเสนอให้ตัดสินใจถูกต้องเขาจะได้รับรางวัลเป็นเงิน 2 เหรียญ และความสำคัญของเสรีภาพมากในเงื่อนไขนี้ ผู้ร่วมการทดลองรับรู้ว่าจะได้แสดงความคิดเห็นและตัดสินใจในเรื่องที่ผู้ทดลองเสนอให้ตัดสินใจถูกต้อง เขาจะได้รับรางวัลเป็นเงิน 10 เหรียญ ส่วนตัวแปรสภาพความน่าดึงดูดของกลุ่ม แบ่งเป็นสภาพความน่าดึงดูดสูง ผู้เข้าร่วมการทดลองต่างก็ประเมินความประทับใจสมาชิกกลุ่มแต่ละคนจากมาตราคะแนนเต็ม 11 คะแนน จากนั้นผู้ทดลองก็จะรายงานให้ผู้เข้าร่วมการทดลองรับรู้ว่าการประเมินสภาพกลุ่มอยู่ในเกณฑ์บวก และสภาพความน่าดึงดูดตัวอยู่ในเกณฑ์ลบ การลิดรอนเสรีภาพในการทดลองครั้งนี้ คือการที่สมาชิกกลุ่มพยายามมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้ร่วมการทดลองที่ไม่เห็นด้วยกับกลุ่มให้มาเห็นด้วยกับกลุ่ม จากนั้นผู้วิจัยก็สุ่มผู้ร่วมการทดลองเข้ารับเงื่อนไข 1 จาก 4 เงื่อนไข เข้ารับการทดลอง ผลปรากฏว่าในเงื่อนไขความสำคัญของเสรีภาพน้อย ถ้าสภาพความน่าดึงดูดของกลุ่มเพิ่มขึ้นบุคคลจะคล้อยตามอิทธิพลกลุ่มมากขึ้น แต่ในเงื่อนไขความสำคัญมาก ยิ่งสภาพน่าดึงดูดของกลุ่มมาก จะทำให้บุคคลปฏิเสธอิทธิพลของกลุ่มมากขึ้น ซึ่งหมายถึงเกิดการต่อต้านทางจิตมากขึ้นนั่นเอง

3. สัดส่วนของเสรีภาพที่ถูกลิดรอนกับทางเลือกทั้งหมดที่มี หากบุคคลรับรู้ว่าเขาถูกลิดรอนเสรีภาพในสัดส่วนที่มาก ย่อมก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่าเขาถูกลิดรอนเสรีภาพในสัดส่วนที่น้อยกว่า เช่น เมื่อบุคคลมีทางเลือกในการทำพฤติกรรม 6 ทาง และถูกลิดรอนให้เหลือทางเลือกเพียง 2 ทาง ย่อมก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่าการที่เขาถูกลิดรอนให้เหลือทางเลือก 4 ทาง ตัวอย่างเช่น นักศึกษาคนหนึ่งไปค้นหนังสือที่เธอคิดว่าอยากอ่านได้ 4 เล่ม เมื่อไปยืมออกจากห้องสมุด บรรณารักษ์บอกกับเธอว่า หนังสือเล่มหนึ่ง บรรณารักษ์จะเก็บไว้อ่านเอง เธอจะเกิดการต่อต้านทางจิต หากเธอรับรู้ว่าการพูดและการกระทำของบรรณารักษ์เป็นการลิดรอนเสรีภาพของเธอ แต่เธอจะเกิดการต่อต้านทางจิตน้อยลงหากในครั้งนั้น เธอค้นหนังสือที่อยากอ่านได้ทั้งหมดจำนวน 10 เล่ม เพราะถ้าเทียบเป็นสัดส่วนของเสรีภาพที่ถูกลิดรอนในกรณีแรก เธอถูกลิดรอนเสรีภาพร้อยละ 25 แต่ในกรณีหลัง เธอถูกลิดรอนเสรีภาพเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น

4. ปริมาณของการลิดรอนเสรีภาพ หากบุคคลถูกลิดรอนเสรีภาพในปริมาณมาก หรือถูกลิดรอนเสรีภาพ จำนวนหลาย ๆ ครั้ง ย่อมก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่าการที่เขาถูกลิดรอนเสรีภาพในปริมาณที่น้อยกว่า เช่น ผู้ใหญ่ห้ามเด็กทำบางสิ่งบางอย่างถ้าห้ามมากหรือห้ามบ่อย ๆ เด็กจะเกิดการต่อต้านทางจิตมาก แต่ถ้าผู้ใหญ่ห้ามน้อยลง เด็กจะลดการต่อต้านลง

5. ความมั่นใจว่าบุคคลมีเสรีภาพในเรื่องที่ถูกลิดรอน หากบุคคลที่ถูกลิดรอนเสรีภาพมีความมั่นใจสูงในเรื่องที่เขาถูกลิดรอนเสรีภาพว่าเขามีเสรีภาพในการกระทำเรื่องนั้น ๆ การต่อต้านทางจิตก็จะเกิดมาก แต่หากเขาไม่มีความมั่นใจว่าเขามีเสรีภาพในเรื่องนั้น การลิดรอนเสรีภาพก็จะก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตน้อย หรืออาจจะไม่เกิดขึ้นเลย ยกตัวอย่างเช่น ผู้หญิงที่มีความเชื่อว่าตนมีเสรีภาพในการเลือกคู่ครองด้วยตนเองน้อย เมื่อพ่อแม่เลือกคู่ครองให้ผู้หญิงเหล่านั้นจะเกิดการต่อต้านทางจิตน้อย ในทางกลับกันถ้าเป็นผู้หญิงที่มีความเชื่อมั่นว่าตนมีเสรีภาพในการเลือกคู่ครองด้วยตนเองแล้วถูกพ่อแม่เลือกคู่ครองให้ เธอจะเกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่าผู้หญิงในกรณีแรก (ธีระพร : มปป.)

6. ความคล้ายคลึงระหว่างเสรีภาพที่ถูกลิดรอนกับเสรีภาพอื่นที่ไม่ถูกลิดรอน การต่อต้านทางจิตจะมีมากขึ้นเพียงใดขึ้นอยู่กับว่าเสรีภาพในทางที่บุคคลถูกลิดรอนไปนั้นยังมีเสรีภาพ

อันที่มึความคล้ายคลึงกันใหญ่คคลไคกระทำมากนอยเพียงใด หากเสรีภาพทางอันมึความคล้ายคลึงนอยกับเสรีภาพที่ถูกลีครอน ก็จักก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตมาก แต่หากเสรีภาพทางอันที่เขาสามารถกระทำไคมึความคล้ายคลึงมากกับเสรีภาพที่ถูกลีครอน ก็จักก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตนอย คังที่ S. Brehm and Wienraub (1977 : 830-836) ไคทำการศึกษากับเด็กผิวชาวในรัฐเวอร์จิเนีย จำนวน 54 คน เป็นเด็กชาย 28 คน และเด็กหญิง 26 คน อายุระหว่าง 21-27 เดือน อายุเฉลี่ย 23.5 เดือน ผู้วิจัยไคติดต่อกับมารดาของเด็กทางโทรศัพท์และบอกว่าเป็นการศึกษาความชอบของเด็ก ของเล่นที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้คือ a Fisher Price Ring Stack และ Fisher Price Color Stack (ไคมีการนำไปไคเด็กในวัยเดียวกันกับกลุ่มตัวอย่างประเมินไคผลว่าเด็กมึความชอบเท่าเทียมกัน มาแล้วก่อนนำมาใช้ในการทดลอง) ผู้วิจัยสุ่มเด็กแต่ละคนเข้าเงื่อนไขการทดลอง 1 ใน 3 เงื่อนไข คังนี้

- 1) ของเล่น 2 ชั้นแตกต่างกัน ชั้นหนึ่งวางไวคานหน้าเครื่องกันสูง .33 เมตร เป็นวัสดุโปรรงแสงมีฐานทำควยไม้ทาสีน้ำเงิน และอีกชั้นหนึ่งวางไวคานหลังเครื่องกัน
- 2) ของเล่น 2 ชั้น แตกต่างกัน ชั้นหนึ่งวางไวคานหน้าเครื่องกันสูง .66 เมตร มีลักษณะเป็นวัสดุโปรรงใส เช่นเดียวกับในเงื่อนไขแรกแตกต่างเฉพาะขนาดใหญกว่า และอีกชั้นหนึ่งวางไวคานหลังเครื่องกัน
- 3) ของเล่น 2 ชั้นเป็นชนิดเดียวกันมีลักษณะการวางและขนาดของเครื่องกันเหมือนกับเงื่อนไขที่ 2 ทุกประการ

ในชั้นตอนการทดลองผู้ทดลองไคนำเด็กและเชิดูแม่ของเด็กไปยังห้องของเล่น (playroom) ผู้ทดลองไคไคบอกชื่อของที่จะไคให้เด็กเล่น 2 ชนิดแล้ววางของเล่นแต่ละชั้นตามเงื่อนไขที่เตรียมไว้ ทึพื้นที่ห้องในระยะที่ห่างจากเด็กเท่า ๆ กัน และบอกแก่เด็กว่าเขาสามารถเล่นของเล่นชั้นไหนก็ไคที่อยากจะเล่น และผู้ทดลองก็เชิดูแม่ของเด็กไปนั้ง ๗ ทึที่จัดเตรียมไว้ (ซึ่งจะไม่เป็นการรบกวนเด็ก) จากนั้นก็จะปล่อยให้เด็กเล่นของเล่นนานเป็นเวลา 3 นาที ผู้วิจัยบันทึกพฤติกรรมของเด็กในห้องของเล่นลงวีดีโอเทปเพื่อศึกษาว่าเด็กมีปฏิกริยาตอบสนองต่อของเล่นอย่างไร เมื่อเสรีสันการทดลองผู้วิจัยไคผู้สังเกต 2 คนสังเกตพฤติกรรมจาก เทปโดยไมทรายสมมติฐานของการวิจัยมาก่อน ผู้สังเกตจะไคคะแนนแบ่งเป็นช่วง ช่วงละ 1 นาที ว่าเด็กใช้เวลาในการเล่นกับของเล่นนานเท่าใด ผลการวิจัยปรากฏว่าเด็กชายในเงื่อนไขที่ 2 เกิดการต่อต้านทางจิตมากที่สุด ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยไคสังเกตพฤติกรรมและระยะเวลาที่เด็กแต่ละคนตอบสนองต่อของเล่นที่ถูกกัคขวางเป็นคชันของการต่อต้านทางจิต ผู้วิจัยไคอธิบายว่าในเงื่อนไขที่ของเล่น 2 ชั้นมีลักษณะเหมือนกันและมีเครื่องกัน

เสรีภาพที่เด็กจะเล่นขึ้นที่อยู่ด้านหลังเครื่องก็จะถูกลิตรอน แต่ทางเลือกที่จะเล่นขึ้นที่อยู่คานหน้า ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับขึ้นที่ถูกกีดขวางยังมีอยู่ การต่อต้านทางจิตจึงเกิดขึ้นในทางกลับกัน เมื่อของเล่นที่อยู่ด้านหลังเครื่องก็กับขึ้นที่อยู่คานหน้ามีลักษณะต่างกัน ทำให้เสรีภาพที่ถูกลิตรอนมากขึ้น เด็กจึงเกิดการต่อต้านทางจิตมาก

7. ความเชื่อว่าตนมีสมรรถภาพหรือความสามารถมากในเรื่องที่ถูกลิตรอน

เสรีภาพ หากบุคคลเชื่อว่าตนมีความสามารถหรือความชำนาญพิเศษในเรื่องที่ถูกลิตรอน เสรีภาพก็จะก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตขึ้นได้ ปริมาณของการต่อต้านทางจิตจะแปรผันตามความเชื่อเกี่ยวกับความสามารถที่เขามีในเรื่องนั้น ๆ หากเขาเชื่อว่ามีความสามารถมากแล้วถูกลิตรอนเสรีภาพก็จะก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตมาก แต่หากเขาเชื่อว่าเขามีความสามารถน้อยก็จะเกิดการต่อต้านทางจิตน้อย ลักษณะการเกิดการต่อต้านทางจิตในประเด็นนี้อาจจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลถูกแนะนำในเรื่องที่ใช้ความคิด วิจัยญาณในเรื่องที่เขาคิดว่าเขารู้ดีอยู่แล้ว ซึ่งอาจจะเปรียบเทียบกับสำนวนไทยที่ว่า "สอนหนังสือให้สังฆราช" เป็นต้น จากแนวทฤษฎีการต่อต้านทางจิตในประเด็นนี้ทำให้ Wicklund and Brehm (1968) ได้ทำการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบประพจน์ที่ว่า หากบุคคลรับรู้ว่าคุณลิตรอนเสรีภาพในการแสดงทัศนะหรือความคิดเห็นจะก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิต ปริมาณการต่อต้านทางจิตจะมากหรือน้อย และผลของการต่อต้านทางจิตที่แสดงออกในการเปลี่ยนทัศนะไปในทางตรงกันข้ามกับข้อความที่ชักชวนมากน้อยเพียงไร จะขึ้นอยู่กับสัดส่วนของความเชื่อว่าตนมีความสามารถมากน้อยเท่านั้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชายทั้งหมด ผู้วิจัยแจ้งให้ผู้ร่วมการทดลองรับรู้ว่าการวิจัยครั้งนี้ต้องการศึกษาถึงลักษณะการรับรู้และทัศนคติทางสังคมของเขาต่อผู้อื่น และอธิบายให้ทราบว่าการทดสอบแบ่งเป็นตอน ๆ ตอนที่ 1 จะให้ตัดสินบุคคล 2 คนจากชีวะประวัติย่อ ๆ เมื่อผู้ร่วมการทดลองทำการตัดสินก็จะทราบว่าตนเองมีความสามารถมากน้อยเพียงใด โดยทราบจากคะแนนหลอก (Bogus Score) ที่ผู้ทดลองจัดไว้ตามเงื่อนไขการทดลองคือในเงื่อนไขที่จะให้มีความสามารถสูง เขาจะรับรู้ว่าเขาและเพื่อนในกลุ่มแต่ละคนก็ได้คะแนนในเกณฑ์ดี ส่วนเงื่อนไขมีความสามารถต่ำ เขาจะรับรู้ว่าเขาได้คะแนนในเกณฑ์ต่ำกว่าอีกสามคนในกลุ่ม จากนั้นผู้ทดลองจึงเริ่มตอนที่ 2 โดยบรรยายชีวะประวัติของบุคคล 2 คน ชื่อ พอล และ อัล ซึ่งสมัครเป็นที่ปรึกษาหอพักนักศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง (โดยแท้จริงคุณสมบัติของผู้ทดลองเอาไว้ให้นักศึกษาฟังทั้ง 2 คนจะดีพอ ๆ กัน) แล้วให้นักศึกษาตอบว่าคนใดเหมาะสม

ที่สุด โดยวัดจากมาตรมี 30 ข้อ เมื่อผู้ร่วมการทดลองตอบได้ 2 ส่วนจากทั้งหมด 6 ส่วน ผู้ทดลองบอกให้ผู้ร่วมการทดลองทบทวนข้อมูลอีกครั้งก่อนจะลงมือทำส่วนที่ 3 เพื่อจะได้แก้ไข หากคิดเปลี่ยนใจ จากนั้นผู้วิจัยขอให้ผู้ร่วมการทดลองเขียนข้อความเกี่ยวกับผู้สมัครลงบนกระดาษ เพื่อจะนำไปให้คนอื่นได้ดูด้วย แต่เมื่อผู้ทดลองให้ผู้ร่วมการทดลองดูนั้น เป็นข้อความที่เขาได้เตรียมไว้ตามเงื่อนไขทดลองครั้งนี้คือ เงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพน้อย ข้อความจะมีใจความว่า "พอล เป็นผู้ที่เหมาะสมกับตำแหน่งนี้" ส่วนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพมากมีใจความว่า "ไม่มีคำถามอะไรจะให้ถามอีกแล้ว พอล เป็นที่ปรึกษาหอพักที่ดีที่สุด" ส่วนในเงื่อนไขควบคุมนักศึกษา รับรู้ว่ามีความสามารถสูงแต่จะไม่มีข้อความใด ๆ ให้ดู ตัวแปรตามที่ศึกษาคือทัศนคติของนักศึกษาที่เปลี่ยนไป ผลการทดลองปรากฏว่า เงื่อนไขที่นักศึกษาได้รับตนเองว่ามีความสามารถต่ำ และถูกลึกรอนเสรีภาพน้อย นักศึกษาจะคล้อยตามทัศนคติที่ระบุในกระดาษข้อความมากกว่ากลุ่มที่มีความสามารถสูงและถูกลึกรอนเสรีภาพมาก ส่วนเงื่อนไขที่นักศึกษารับรู้ว่าคุณเองมีความสามารถสูงในกลุ่มถูกลึกรอนเสรีภาพน้อยไม่เปลี่ยนทัศนคติแต่ในกลุ่มถูกลึกรอนเสรีภาพมากจะเปลี่ยนไปในทิศทางที่ตรงกันข้ามกับทัศนคติที่ระบุในกระดาษข้อความ

จากการวิจัยเรื่องนี้สามารถสรุปได้ว่า เมื่อบุคคลรับรู้ว่าคุณเองมีความสามารถสูง หากถูกลึกรอนเสรีภาพจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติมากกว่าบุคคลที่รับรู้ว่าคุณมีความสามารถต่ำ

8. การอนุมานว่าจะถูกลึกรอนเสรีภาพ การอนุมานว่าจะถูกลึกรอนเสรีภาพ อาจอธิบายได้จากตัวอย่างกรณีศึกษา รับรู้ว่าคุณลึกรอนเสรีภาพในการมีวารสารจากบรรณารักษ์ แล้วสุดท้ายบรรณารักษ์จะลึกรอนเสรีภาพของเธอในการมีวิทยานิพนธ์ หรือ เธอคิดว่า เธอจะถูกลึกรอนเสรีภาพในครั้งต่อไปด้วย เธอก็จะเกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่ากรณีที่ไม่คิดว่า จะถูกลึกรอนเสรีภาพในเรื่องอื่น ๆ หรือในโอกาสอื่น ๆ ในประเด็นของการอนุมานว่าจะถูกลึกรอนเสรีภาพก็ได้มีผู้วิจัยในเรื่องนี้คือ Brehm and Sensenig (1966 : 703-707) โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อตรวจสอบประพจน์ 2 ข้อ คือ 1) เมื่อบุคคลรู้สึกว่าตนเองมีอิสระในการเลือกระหว่าง 2 อย่าง ถ้ามีบุคคลอื่นพยายามชักนำให้เขาต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง จะทำให้เขาเกิดการต่อต้านทางจิตและจะต่อต้านความพยายามตรงนั้น 2) ปริมาณของการต่อต้านทางจิตที่จะแสดงออกในการต่อต้านความพยายามที่จะมามีอิทธิพล จะขึ้นอยู่กับว่าเขาอนุมานว่าจะถูกคุกคามในลักษณะเช่นเดียวกันนี้ในอนาคตมากน้อยเท่าใด

ในการศึกษาครั้งนี้กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยนักเรียนซึ่งกำลังเรียนอยู่เกรด 11 และ 12 เป็นเด็กชาย 45 คน หญิง 45 คน ซึ่งจะได้รับค่าตอบแทนในการเข้าร่วมโครงการวิจัยคนละ 1 เหรียญ ผู้วิจัยแจ้งให้ผู้เข้าร่วมการทดลองทราบว่า เป็นการวัดความสามารถในการตัดสินใจบุคคลและงานที่จะให้ทำก็คือให้พิจารณาคนในอริยาบถแตกต่างกันในหลายสถานการณ์ จำนวน 5 ภาพ (ซึ่งมีระดับความดึงดูดใจเท่าเทียมกัน) และเลือกคำอธิบายที่ตรงกับภาพนั้น ๆ ตามความรู้สึกของผู้เข้าร่วมการทดลองจัดเป็นคู่ ๆ และนอกจากนี้ผู้ทดลองจะบอกแก่ผู้ร่วมการทดลองว่ามีบุคคลอื่นจะอยู่ในห้องอีกห้องหนึ่ง ซึ่งเขาก็จะพิจารณาภาพเช่นเดียวกัน จากนั้นผู้วิจัยก็สุ่มเด็กแต่ละคนเข้าร่วมการทดลอง 1 ใน 3 เงื่อนไข คือ 1) เงื่อนไขควบคุมผู้ร่วมการทดลองจะได้รับโน้ตจากบุคคลอื่นมีข้อความว่า "ฉันคิดว่า 1 คู่ กับ A (หรือ 1 คู่ กับ B) 2) เงื่อนไขถูกลึกรอนเสรีภาพและอนุमानว่าจะถูกลึกรอนเสรีภาพในโอกาสอื่นน้อย ซึ่งผู้ร่วมการทดลองจะได้รับโน้ตไม่เพียงแต่บอกว่าบุคคลอื่นชอบอะไรแต่ยังพยายามที่จะทำให้ผู้ร่วมการทดลองทำเช่นเดียวกับเขาด้วย ซึ่งโน้ตมีข้อความดังนี้ "ฉันคิดว่าเราทั้ง 2 ควรจะจัด 1 คู่กับ A (หรือ 1 คู่กับ B) ส่วนการจัดให้อนุमानในโอกาสอื่นน้อยก็คือรับรู้ว่าเขาจะได้รับโน้ตครั้งเดียวในการจัดคู่แรกเท่านั้น 3) เงื่อนไขถูกลึกรอนเสรีภาพและอนุमानว่าจะถูกลึกรอนเสรีภาพในโอกาสอื่นมาก จะได้รับโน้ตเช่นเดียวกับเงื่อนไขที่ 2 แต่ต่างกันที่ผู้ร่วมการทดลองจะรับรู้ว่าเขาจะต้องรับโน้ตจากบุคคลอื่นทุกครั้งในการจัดคู่ 5 ครั้ง ตัวแปรตามที่ศึกษาคือจำนวนความดีของผู้ร่วมการทดลองในแต่ละเงื่อนไขที่ไม่เห็นด้วยกับบุคคลอื่นในการตัดสินใจครั้งแรก ผลการทดลองปรากฏว่าเด็กในเงื่อนไขควบคุมจะเลือกตามที่บุคคลอื่นแนะนำมากกว่าคือคล้อยตามโน้ตที่แนะนำมากกว่าเด็กในกลุ่มทดลองอย่างมีนัยสำคัญ กลุ่มที่อนุमानว่าจะถูกลึกรอนในโอกาสอื่นมากและกลุ่มที่อนุमानว่าจะถูกลึกรอนในโอกาสอื่นน้อยพบว่านักเรียนปฏิเสธสิ่งที่ถูกแนะนำ (คือเลือกสิ่งที่ไม่ตรงกับบุคคลอื่นแนะนำในโน้ต) มากกว่านักเรียนในกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ สำหรับความแตกต่างระหว่างกลุ่มอนุमानมากกับกลุ่มอนุमानน้อยนั้นเมื่อทดสอบค่าทางสถิติพบว่าแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยได้อภิปรายว่าการจัดเงื่อนไขให้ผู้ร่วมการทดลองอนุमानว่าจะถูกลึกรอนเสรีภาพในโอกาสอื่นมากและน้อยยังจัดกระทำโดยไม่แตกต่างกันอย่างชัดเจน จึงยังทำให้ผลที่ศึกษาเกี่ยวกับการอนุमानยังไม่ชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามงานวิจัยเรื่องนี้ก็ทำให้มองเห็นปัญหาที่จะป้องกัน เมื่อต้องการทำการวิจัยเชิงทดลองว่าการจัดเงื่อนไขการทดลองนั้นต้องตรวจสอบให้แน่ชัดก่อนว่าผู้ร่วมการทดลองรับรู้เช่นไร

การที่บุคคลจะอนุมานว่าถูกลีครอนเสรีภาพอาจเกิดขึ้นได้ 3 ลักษณะด้วยกันคือ

1. อนุมานจากพฤติกรรมที่ถูกขูหรือถูกลีครอนเสรีภาพในสถานการณ์หนึ่งว่าจะถูกขูหรือถูกลีครอนเสรีภาพในสถานการณ์อื่นด้วย
2. อนุมานจากการถูกลีครอนเสรีภาพในเรื่องใดเรื่องหนึ่งว่าจะถูกลีครอนเสรีภาพในเรื่องอื่นด้วย
3. อนุมานจากการสังเกตสิ่งที่ผู้อื่นถูกลีครอนเสรีภาพ และคิดว่าต้องเกิดขึ้นกับตนเองในเรื่องนั้นด้วย

ผลที่เกิดตามมาจากการเกิดการต่อต้านทางจิต (Consequences of Reactance)

เมื่อบุคคลเกิดการต่อต้านทางจิต บุคคลพยายามนำเสรีภาพที่ตนรู้สึกว่าจะสูญเสียไปกลับคืนมา เขาอาจเกิดปฏิกิริยาได้หลายลักษณะด้วยกันคือ

1. บุคคลจะแสดงการต่อต้านทางจิตโดยตรง คือบุคคลพยายามทำพฤติกรรมที่ถูกลีครอนหรือถูกห้าม เขาทำนองยิ่งห้ามเหมือนยิ่งยุ หากเขารับรู้ว่าการกระทำดังกล่าวจะนำเสรีภาพกลับคืนมาได้
2. บุคคลจะแสดงการต่อต้านทางจิตโดยทางอ้อม บุคคลอาจแสดงออกในลักษณะการหันไปทำพฤติกรรมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับพฤติกรรมที่ถูกห้ามแต่ยังไม่ถูกห้าม เช่น เมื่อเขารับรู้ว่ามีเสรีภาพที่จะเปิดวิทยุ แต่เขาถูกห้ามเขาอาจจะหันไปเปิดโทรทัศน์แทนก็ได้ การกระทำเช่นนี้จะทำให้เขารู้สึกว่าตนเองยังมีเสรีภาพอยู่
3. บุคคลจะคิดหรือรู้สึกไปในทางที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่ถูกลีครอนเสรีภาพ เมื่อบุคคลเกิดการต่อต้านทางจิต และไม่สามารถแสดงการต่อต้านทางจิตออกมาในทางตรงหรือทางอ้อมได้ บุคคลจะเกิดความรู้สึกต่อเรื่องที่ถูกห้ามไปในทางตรงกันข้ามกับเจตนาของผู้ห้าม เช่นงานวิจัยของ Driscoll, Davis and Lipetz (1972 : 1-10) ซึ่งศึกษาเรื่องการขัดขวางของพ่อแม่กับความรักแบบโรแมนติก ซึ่งเขาเรียกปรากฏการณ์ที่เขาพบว่าผลโรมิโอและจูเลียต (The Romeo and Juliet Effect) ผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นคู่สามี-ภรรยาที่อยู่กันมาโดยเฉลี่ย 4 ปี 91 คู่ และหนุ่มสาวที่เป็นคู่รักกันมาโดยเฉลี่ย 8 เดือน 49 คู่ ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาเป็น 2 ระยะ ในระยะแรกให้กลุ่มตัวอย่างตอบมาตราประมาณความรักที่เขามี

ต่อกันและการขัดขวางของพ่อแม่ของอีกฝ่ายหนึ่ง ผลปรากฏว่า การขัดขวางของพ่อแม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับความรักที่คู่รักมีต่อกัน ($\gamma = .50, P < .001$) และที่คู่สามี-ภรรยา มีต่อกัน ($\gamma = .24, P < .01$) และหลังจากนั้นได้มีการศึกษาระยะที่ 2 เป็นการติดตามผลเมื่อเวลาผ่านไป 6-10 เดือน ผลการศึกษาคิดตามผลก็สามารถสรุปได้อย่างมั่นใจว่า คู่รักที่ถูกขัดขวางจากพ่อแม่มากขึ้นมีความรักกันมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

4. บุคคลจะประเมินพฤติกรรม ความคิด หรือความรู้สึกที่ถูกห้ามหรือถูกลิดรอนในทางบวกมากขึ้นและ/หรือประเมินทางเล็กลงอื่น ๆ ในทางลบมากขึ้น ได้มีงานวิจัยที่จะอธิบายประเด็นนี้ได้ชัดเจนขึ้นได้แก่ งานวิจัยของ Hammock and Brehm (1966 : 546-554) การวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยการทดลอง 2 ครั้งในการทดลองครั้งแรกกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กผิวดำ อายุระหว่าง 7-11 ปี จากสถานเลี้ยงเด็กกำพร้าในเขตแคลิฟอร์เนียเหนือ จำนวน 27 คน เป็นชาย 12 คน หญิง 15 คน ผู้วิจัยได้แบ่งเด็กเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มควบคุมกับกลุ่มทดลอง ผู้วิจัยให้เด็กจัดอันดับความชอบของลูกกวาดจำนวน 9 ชนิด และบอกกับเด็กในกลุ่มทดลองว่า เมื่อเขาจัดอันดับลูกกวาดทั้งหมดเสร็จเรียบร้อยแล้วเด็กจะได้รับลูกกวาดจากผู้ช่วยผู้ทดลองในห้องอีกห้องหนึ่ง ซึ่งจะมีลูกกวาด 2 ชนิด ให้เขาเลือกชนิดที่อยากได้มากที่สุด ส่วนในกลุ่มควบคุมผู้ทดลองบอกกับเด็กว่าเมื่อเขาจัดอันดับลูกกวาดเรียบร้อยแล้ว ก็ให้ไปรับลูกกวาดจากผู้ช่วยผู้ทดลองอีกห้องหนึ่ง เมื่อเด็กจัดอันดับลูกกวาดเรียบร้อยแล้ว ผู้ทดลองก็ไปที่ห้องผู้ช่วยผู้ทดลอง โดยบอกกับเด็กว่าเขาจะออกไปเอาแบบฟอร์ม (แท้จริงแล้วผู้ทดลองได้นำอันที่เด็กแต่ละคนเลือกเป็นอันที่ 3 และอันที่ 4 ไปให้ผู้ช่วยผู้ทดลอง) เมื่อผู้ทดลองกลับมาบอกกับเด็กว่าให้เด็กไปรับรางวัลจากผู้ช่วยผู้ทดลอง และย้ำกับเด็กในกลุ่มทดลองว่าจะได้เลือกลูกกวาดที่ผู้ช่วยผู้ทดลองจะให้เลือก 2 ชนิด และเธอจะสามารถเลือกชนิดที่ชอบมากกว่าไปตามความต้องการ ส่วนในกลุ่มควบคุมก็บอกกับเด็กว่าให้ไปรับลูกกวาดที่ผู้ช่วยผู้ทดลองเตรียมไว้ให้ เมื่อเด็กไปยังห้องผู้ช่วยผู้ทดลอง ผู้ช่วยผู้ทดลองจะเอาลูกกวาดที่เด็กแต่ละคนจัดเป็นอันที่ 3 ให้กับเด็กแต่ละคน หลังจากนั้นผู้ทดลองเข้ามาบอกกับเด็กว่าเขาบังเอิญบันทึกข้อมูลการจัดอันดับลงบนแบบฟอร์มผิดพลาดและขอรองให้เด็กจัดอันดับความชอบให้ใหม่ ผลการทดลองปรากฏว่า ในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีการลดความน่าดึงดูดใจของชนิดลูกกวาดที่เด็กได้รับไม่แตกต่างกัน แต่ในกลุ่มทดลองมีการเพิ่มความดึงดูดใจของลูกกวาดที่เด็กไม่ได้รับสูงกว่ากลุ่มควบคุม ($t = (25) = 1.91, P < .08$) และค่าคะแนนของการต่อต้านทางจิต ซึ่งคำนวณจากการนำคะแนนความ

นำถึงจุดใจของลูกกวาดที่ไม่ได้รับลบคะแนนความดึงดูดใจของลูกกวาดที่ได้รับ) ในกลุ่มทดลองมากกว่ากลุ่มควบคุม ($t(27) = 2.27, P < .05$) หลังจากนั้นทำการทดลองที่ 2 เพื่อทำการทดลองครั้งแรก แต่ในครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างเด็กผิวขาวชนชั้นกลางในเซตคาลิฟอร์เนียเหนืออายุระหว่าง 8-12 ปี จำนวน 45 คน โดยทำการทดลองเช่นเดียวกับครั้งแรก แตกต่างเฉพาะของที่น่ามาให้อัตนัย ในครั้งที่ 2 นี้เป็นของเล่นราคา 1 ดอลลาร์ จำนวน 10 ชนิด และเด็กแต่ละคนจะได้ของเล่นอันตัย 4 ผลการทดลองปรากฏว่าในกลุ่มทดลองของเล่นที่เด็กได้รับมีการลดความดึงดูดใจลง ($t(43) = 1.88, P < .08$) แต่ของเล่นที่ไม่ได้รับมีความดึงดูดใจเพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่มควบคุมซึ่งผลการทดลองสนับสนุนการทดลองครั้งแรก คือ ปรากฏว่าการต่อต้านทางจิตของเด็กในกลุ่มทดลองมากกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ ($t(43) = 2.73, P < .01$) หลังจากงานวิจัยเรื่องนี้แล้วก็มีผู้สนใจศึกษาในลักษณะคล้าย ๆ กันโดยทำการวิจัยเพื่อทำทำงานของ Hammock and Brehm (1966) แต่ในการศึกษาต่อมาได้เพิ่มเติมตัวแปรอื่น ๆ เพิ่มเข้าไปด้วย เช่น การศึกษาของ Grabitz-Gniech (1971 : 188-196) โดยศึกษากับกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่เรียนวิชาจิตวิทยาชั้นนำและวิชาสังคมวิทยาทั้งหญิงและชาย จำนวน 120 คน โดยสุ่มออกเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มทดลอง 2 กลุ่มและกลุ่มควบคุม 2 กลุ่ม ผู้รวมการทดลองจะเข้าร่วมการทดลอง 2 ครั้ง ครั้งแรกผู้เข้าร่วมการทดลองจะรับรู้ว่าจะต้องประเมินภาพ จำนวน 4 ภาพ ตามความชอบจากมาตรประเมินมีค่าคะแนน 0-100 0 หมายถึงไม่ชอบเลย 100 หมายถึง ชอบมากที่สุด และผู้รวมการทดลองรับรู้ว่าจะได้รับภาพ 1 ภาพจาก 4 ภาพ ที่เขาได้ประเมินไว้ใน การทดลองครั้งต่อไปเป็นการตอบแทนการเข้าร่วมงานวิจัยนี้ ในการทดลองครั้งที่สอง ผู้วิจัยได้จัดเงื่อนไขการทดลองดังนี้คือ กลุ่มควบคุมกลุ่มที่ 1 จัดเงื่อนไขเหมือนงานวิจัยของ Brehm (1966) เพื่อเป็นการตรวจสอบซ้ำ คือ เมื่อผู้รวมการทดลองเข้าร่วมการทดลองครั้งที่ 2 ก็จะให้ประเมินภาพทั้ง 4 ภาพอีกครั้ง ปรากฏว่าภาพที่เขาจัดไว้เป็นอันตัย 3 เมื่อครั้งแรกขาดหายไปโดยมีภาพอื่นมาแทน (ซึ่งภาพที่นำมาแทนมีระดับความน่าดึงดูดใจใกล้เคียงกันกับภาพที่หายไป ทั้งนี้เป็นข้อมูลจากการนำภาพจำนวนหนึ่งไปให้คนตัดสินใจแล้วก่อนการทดลอง) โดยไม่ทราบสาเหตุและไม่มีคำอธิบาย และแต่ละครั้งเป็นการทดลองรายบุคคล ส่วนในกลุ่มควบคุมที่ 2 เป็นกลุ่มที่ไม่มีการจัดเงื่อนไขใด ๆ กับภาพที่ผู้เข้าร่วมการทดลองจัดไว้เป็นอันตัย 3 (no treatment) กลุ่มทดลองที่ 1 จัดเงื่อนไขให้ผู้รวมการทดลองถูกลึกรอนเสรีภาพโดยไม่มีเกณฑ์ทางสังคมมาเกี่ยวข้อง ซึ่งเงื่อนไขในการทดลองจะเหมือนกับเงื่อนไข

ในกลุ่มควบคุมที่ 1 เกือบทุกประการยกเว้นแต่ว่าในกลุ่มนี้ให้ผู้รวมการทดลองเข้ารับการทดลอง ครึ่งละ 4 คน ส่วนกลุ่มทดลองที่ 2 เป็นเงื่อนไขที่ผู้รวมการทดลองถูกลึกรอนเสรีภาพโดยมี เกณฑ์ทางสังคมมาเกี่ยวข้อง คือ ผู้รวมการทดลองรับรู้ว่าการที่ภาพที่เขาจัดเป็นอันทัย 3 หายไป และมีภาพอื่นมาแทนเพราะว่าผู้รวมทดลองคนอื่น ๆ อีก 3 คน (แท้จริงเป็นหน้ามา) มีความ เห็นตรงกันว่าภาพนั้นไม่เข้าชุกกับอีก 3 ภาพที่เหลือ ตัวแปรอิสระในการศึกษาคั้งนี้ นอกจาก เงื่อนไขการทดลอง 4 เงื่อนไขแล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาตัวแปรเกี่ยวกับบุคลิกภาพซึ่งใช้เครื่องมือคือ มาตรการพัฒนามาจากมาตรของ Janis and Fields (1959) มาเป็นมาตรวัดความสามารถ ของตนเองตามการรับรู้ ส่วนตัวแปรตามในการศึกษาคั้งนี้คือความน่าดึงดูดใจของภาพที่ถูกจัด ออกไป (คือ ภาพแต่ละคนประเมินว่ามีความน่าดึงดูดใจเป็นอันทัย 3) ผลการทดลองปรากฏว่า การต่อต้านทางจิตในกลุ่มควบคุมที่ 1 (ซึ่งจัดซ้ำของ Brehm) กับกลุ่มทดลองที่ 1 (ซึ่งจัดเงื่อนไข เหมือนกลุ่มควบคุม 1 แต่ต่างกันที่ทำการทดลองเป็นกลุ่มครึ่งละ 4 คน) ไม่แตกต่างกัน กลุ่ม ทดลองที่ถูกลึกรอนเสรีภาพและมีเกณฑ์ทางสังคมมาเกี่ยวข้อง เกิดการต่อต้านทางจิตน้อยกว่ากลุ่ม ที่ถูกลึกรอนเสรีภาพโดยไม่มีเกณฑ์ทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญ ($F(1, 56) = 4.399, P < .01$) กลุ่มควบคุม 1 (ซึ่งจัดเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพแบบของ Brehm (1966)) เกิดการต่อต้านทางจิต มากกว่ากลุ่มควบคุมที่ไม่จัดเงื่อนไขใด ๆ อย่างมีนัยสำคัญและในการวิจัยคั้งนี้ตัวแปรบุคลิกภาพ ก็วิเคราะห์โดยเปรียบเทียบระหว่างผู้ที่ไคคะแนนจากมาตรวัดความสามารถของตนเองตามการ รับรู้ เมื่อพิจารณาจากค่าคะแนนเฉลี่ยปรากฏว่าผู้ที่ไคคะแนนความสามารถมากเกิดการต่อต้าน ทางจิตมากกว่าผู้ที่ไคคะแนนความสามารถน้อย แต่เมื่อทดสอบความแตกต่างด้วยค่าสถิติทดสอบ t-test พบว่าแตกต่างอย่างไม่มีนัยสำคัญ ($t(55) = 1.47, P < .10$) ซึ่งอาจเนื่องจาก มาตรการที่นำมาวัดเกี่ยวกับการรับรู้ตนเองนี้ไม่มีลักษณะเกี่ยวข้องกับเสรีภาพที่ถูกลึกรอนอย่างชัดเจน เพราะตามแนวคิดของทฤษฎีนั้น บุคคลที่เชื่อว่าเขามีความสามารถในเรื่องที่เขาถูกลึกรอน เสรีภาพมาก จึงจะก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตมาก คั้งนี้งานวิจัยเรื่องนี้ก็ทำให้ผู้ที่สนใจ ศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีนี้ต้องตระหนักมากขึ้นในการจะศึกษาในเรื่องเหล่านี้ต่อไป

ในการวิจัยเกี่ยวกับประเด็นที่บุคคลจะประเมินของต้องห้ามไปในทิศทางที่บวกมากขึ้นนั้น นอกจากจะมีการวิจัยเชิงทดลองในห้องปฏิบัติการแล้วยังพบว่าเมื่อมีการศึกษาทดลองในสนาม ทฤษฎีการต่อต้านทางจิตก็สามารถทำนายผลการวิจัยได้อย่างสอดคล้อง คั้งตัวอย่างเช่น งานวิจัย

ของ Mazis (1975 : 654-660) ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องกฎหมายที่ห้ามมีผงซักฟอกหรือน้ำยาทำความสะอาดที่มีส่วนผสมของฟอสเฟต (phosphate) ไว้ในครอบครอง ห้ามใช้และห้ามขายสินค้าดังกล่าวด้วย กฎหมายฉบับนี้ได้ออกบังคับใช้กับประชาชนในเมืองไมอามี (Miami) ในวันปีใหม่ ปี ค.ศ. 1972 แต่ยังไม่บังคับใช้กับประชาชนเมืองแทมปา (Tampa) ซึ่งอยู่ในรัฐเดียวกัน ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กลุ่มแม่บ้านในเมืองไมอามีเป็นกลุ่มทดลอง และแม่บ้านในเมืองแทมปาเป็นกลุ่มควบคุม โดยตั้งสมมติฐานในการวิจัยว่าแม่บ้านในเมืองไมอามี จะมีทัศนคติต่อผงซักฟอกที่มีฟอสเฟตทางบวกมากกว่าแม่บ้านในเมืองแทมปา และจะมีทัศนคติทางลบตอกฎหมายห้ามขายสินค้าและผู้ออกกฎหมายมากกว่าเช่นกัน ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยการสัมภาษณ์แม่บ้านในเมืองไมอามี 76 คน และแม่บ้านในเมืองแทมปา 45 คน กลุ่มแม่บ้านที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างนั้นจะต้องอยู่ภายใต้เกณฑ์ที่ตั้งไว้คือ เป็นชนผิวขาว ใช้ภาษาอังกฤษในชีวิตประจำวัน และในบ้านมีเด็กที่อายุต่ำกว่า 16 ปี อย่างน้อย 1 คน รายได้ 7,500-15,000 เหรียญต่อปี และคุณสมบัติที่ขาดไม่ได้คือ ในระยะเวลา 6 เดือนที่ผ่านมาก่อนวันสัมภาษณ์ จะต้องใช้ผงซักฟอกยี่ห้อที่มีฟอสเฟตบ่อย ๆ การศึกษานี้ตัวแปรตามที่ศึกษาคือ คะแนนการประเมินประสิทธิภาพของผงซักฟอก โดยจะให้แม่บ้านประเมินลักษณะทั้งหมด 7 ลักษณะ ในแต่ละลักษณะจะมีคะแนนตั้งแต่ 1-11 คะแนน 1 หมายถึง ประสิทธิภาพน้อยที่สุด 11 หมายถึง ประสิทธิภาพมากที่สุด ผลปรากฏว่าแม่บ้านในเมืองไมอามีประเมินว่าผงซักฟอกที่มีฟอสเฟตมีประสิทธิภาพมากกว่าแม่บ้านในเมืองแทมปาอย่างมีนัยสำคัญ เช่น ประเมินว่ากลิ่นสดชื่นกว่า ละลายในน้ำเย็นได้ดีกว่า ซักครอยค้างได้คิมากกว่า ฯลฯ และเมื่อผู้วิจัยได้วัดทัศนคติต่อรัฐบาลและกฎหมายฉบับนี้ก็พบว่าแม่บ้านในเมืองไมอามีไม่เห็นด้วยกับกฎหมายและไม่พอใจรัฐบาลมากกว่าแม่บ้านในเมืองแทมปาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

5. บุคคลอาจก้าวร้าวต่อบุคคลหรือแหล่งที่เป็นต้นเหตุของการลิดรอนเสรีภาพ เมื่อบุคคลเกิดการต่อต้านทางจิตเขาอาจแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวต่อบุคคลที่ลิดรอนเสรีภาพของเขาในลักษณะการก้าวร้าวทางวาจา และในกรณีที่เขามีความรู้สึกที่รุนแรงก็อาจจะทำร้ายร่างกายผู้ที่ลิดรอนเสรีภาพของเขาได้

6. บุคคลจะขู่ยิงให้คนอื่นกระทำพฤติกรรมที่ตนถูกห้ามหรือถูกลิดรอนเสรีภาพ หากบุคคลถูกลิดรอนเสรีภาพหรือถูกห้ามทำพฤติกรรมบางอย่าง ก็จะทำให้เกิดการต่อต้านทางจิต หากเขาไม่สามารถแสดงการต่อต้านโดยตรงหรือโดยทางอ้อมด้วยตัวเขาเองได้ ก็จะแสดงการต่อต้าน

ทางจิตออกมาโดยการหันไปยุ่งกับคนอื่นให้ทำพฤติกรรมที่ตนเองถูกห้ามแทน

ประเด็นที่น่าสนใจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านทางจิต

จากการทบทวนทฤษฎีและงานวิจัยจะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่ตัวแปรที่จะก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตนั้นมักเป็นตัวแปรที่บุคคลรับรู้ว่าคุณคนอื่นพยายามหรือตั้งใจจะลิดรอนเสรีภาพของเขา หรืออาจจะพยายามมีอิทธิพลต่อเขา ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อเขาที่ต้องสูญเสียเสรีภาพในการกระทำ แต่อย่างไรก็ตามการกระทำบางอย่างของบุคคลหนึ่งส่งผลกระทบต่อบุคคลอื่นโดยที่ไม่ได้ตั้งใจ ก็อาจก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตได้เช่นกัน เช่น พฤติกรรมการช่วยเหลือ (Berkowitz 1973 : 310-317) หากจะอธิบายตามทฤษฎีการต่อต้านทางจิตว่าทำไมถึงเป็นเช่นนั้น ก็ สามารถอธิบายได้ในลักษณะที่ว่า การให้ความช่วยเหลืออาจกลายเป็นการลิดรอนเสรีภาพใน กรณีที่บุคคลที่ได้รับการช่วยเหลือรับรู้ว่าเป็นการผูกมัดตนเอง (commitment) ที่จะต้องตอบแทน ผู้ช่วยเหลือกลับคืนทั้ง ๆ ที่ผู้ให้ความช่วยเหลืออาจไม่ได้ตั้งใจ (inadvertent) นอกจากนี้ การที่บุคคลหนึ่งแสดงความชอบพอหรือทำให้บุคคลหนึ่งรับรู้ว่าจะทำดีต่อเขา ก่อน อาจจะทำให้บุคคล เกิดการต่อต้านได้ดังที่ Brehm and Cole (1966 : 420-426) ได้ศึกษากับกลุ่มตัวอย่างเป็น นักศึกษาชาย 60 คน แบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ละ 15 คน สุ่มให้แต่ละกลุ่มเข้ารับเงื่อนไขการทดลอง 1 เงื่อนไขใน 4 เงื่อนไขดังนี้คือ

1. ผู้เข้าร่วมการทดลองได้รับการแสดงความชอบพอก่อนหน้าและรับรู้ว่าจะทำงานที่ทำ มีความสำคัญน้อย
2. ผู้เข้าร่วมการทดลองได้รับการแสดงความชอบพอก่อนหน้าและรับรู้ว่าจะทำงานที่ทำ มีความสำคัญมาก
3. ผู้เข้าร่วมการทดลองไม่ได้รับการแสดงความชอบพอก่อนหน้าและรับรู้ว่าจะทำงานที่ทำ มีความสำคัญน้อย
4. ผู้เข้าร่วมการทดลองไม่ได้รับการแสดงความชอบพอก่อนหน้าและรับรู้ว่าจะทำงานที่ทำ มีความสำคัญมาก ผู้วิจัยจัดการทดลองดังรายละเอียดต่อไปนี้ ในเงื่อนไขได้รับการแสดงความชอบพอ เมื่อผู้ร่วมการทดลองมาถึงห้องทดลองก็เห็นเก้าอี้หน้าห้องทดลองวางอยู่ 2 ที่นั่ง มีป้ายที่ ประตูห้องทดลองบอกว่ากรุณานั่งรอจนกว่าจะเรียก และหลังจากผู้ร่วมการทดลองมานั่งแล้วก็มี ผู้ร่วมการทดลองคนที่ 2 มาถึง (แท้จริงเป็นหน้ามา) เมื่อมาทั้ง 2 คนแล้ว ผู้ทดลองออกจาก

ห้องทดลอง บอกว่าให้รอสักครู่ เพราะยังเตรียมการไม่เรียบร้อย จากนั้นหน้ามาก็ขออนุญาต ผู้ทดลองว่าจะไปธุระสักครู่ เมื่อได้รับอนุญาตก็ออกไปข้างนอก ขณะที่หน้าม้ออกไปผู้ทดลองก็สนทนากับผู้รวมการทดลองว่าก่อนจะให้ทำแบบทดสอบ เทคนิคฉายภาพ (Projective Technique) ก็จะให้ผู้รวมการทดลองประเมินผู้ที่ได้พบในการทดลองครั้งนี้ด้วย โดยต้องการทราบการประเมินความประทับใจครั้งแรก เมื่อหน้าม้อกลับมา หน้ามาก็ซื้อเครื่องดื่มมาให้ผู้รวมการทดลอง ส่วนในเงื่อนงำไม่ได้รับการแสดงความชอบพอ หน้าม้อกลับมาโดยไม่มีอะไรมาให้ผู้รวมการทดลอง สำหรับเงื่อนงำทดลองที่ผู้รวมการทดลองรับรู้งานที่สำคัญน้อย ผู้เข้าร่วมการทดลองรับรู้ว่าเป็นแบบทดสอบที่เขาทำนั้น เป็นงานที่นักศึกษา สาขาสังคมวิทยา ได้ทดลองทำเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร ไม่ต้องจริงจังมาก ส่วนกลุ่มที่เขาเงื่อนงำการทำงานมีความสำคัญมาก จะรับรู้ว่าเป็นแบบทดสอบที่เขาทำนั้น เป็นการวิจัยของศาสตราจารย์ ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมูลนิธิวิทยาศาสตร์แห่งชาติ และย้าให้ผู้รวมการทดลองทราบว่า จากการวิจัยที่ผ่านมาผู้ที่ได้คะแนนสูงคือประเมินความประทับใจครั้งแรกตรงตามสภาพความเป็นจริง หมายถึงว่าบุคคลนั้นจะประสบความสำเร็จในชีวิต และถ้าใครอยากทราบคะแนนของตนก็จะส่งไปให้ โดยได้ให้ผู้เข้าร่วมการทดลองเขียนชื่อที่อยู่ไว้ และเมื่อผู้รวมการทดลองได้ทำงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้ทดลองก็เอางานไปวางไว้ให้หน้ามาช่วยทำคือ ให้จัดกระดาษออกเป็นกอง ๆ รวบรวมไว้ให้ผู้ทดลอง ตัวแปรตาม ที่ศึกษาคือ การรับรู้หน้ามาและจำนวนผู้รวมการทดลองที่ช่วยหน้ามาทำงานที่ผู้ทดลองได้นำกระดาษไปให้ทำ ผลการทดลองปรากฏว่าในเงื่อนงำงานมีความสำคัญน้อยและได้รับการแสดงความชอบพอ ผู้รวมการทดลองช่วยหน้ามา จำนวน 14 คน จาก 15 คน คิดเป็นร้อยละ 95 ส่วนในเงื่อนงำงานมีความสำคัญมากและได้รับการแสดงความชอบพอจากหน้ามา พบว่าผู้รวมการทดลองช่วยหน้ามาตอบแทน จำนวน 2 คน จากทั้งหมด 15 คน คิดเป็นร้อยละ 13 จากผลการวิจัยให้ข้อสังเกตคือ เมื่อบุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นที่ไม่คุ้นเคยและบุคคลนั้นมีพฤติกรรมมาแสดงความชอบพอหรือทำดีด้วยอาจจะทำให้บุคคลรับรู้ว่าคุณคนนั้นไปลด เสรีภาพของเขา เพราะเขาจะต้องทำดีตอบแทน จึงก่อให้เกิดการต่อต้านโดยไม่แสดงความชอบพอตอบแทนก็ได้

จากการทบทวนทฤษฎีการต่อต้านทางจิตและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่า หากบุคคลถูกลดเสรีภาพ หรือถูกขู่ จะก่อให้เกิดแรงจูงใจขึ้นเรียกว่า การต่อต้านทางจิต ซึ่งจะกระตุ้นให้เขาพยายามนำเสรีภาพนั้นคืนมา ปริมาณการต่อต้านทางจิตที่เกิดขึ้นและพฤติกรรมที่เป็นปฏิริยาตอบโต้จะมากหรือน้อยจะขึ้นอยู่กับความสำคัญของเสรีภาพที่ถูกลดหรือสูญเสียไป

เสรีภาพที่ถูกลิดรอน ปริมาณของเสรีภาพที่ถูกลิดรอน รวมถึงการที่บุคคลอนุมานว่าเขาจะถูก ลิดรอนเสรีภาพในโอกาสอื่น ๆ มากน้อยเพียงใด

ภาวะการต่อต้านทางจิตเป็นภาวะสันนิษฐาน (intervening hypothetical variable) ไม่สามารถวัดโดยการสังเกตตรง ๆ ได้ แต่ทฤษฎีชี้แนะให้อนุมานจากดัชนี 2 ลักษณะคือ การแสดงออกทางพฤติกรรมภายนอกและพฤติกรรมภายใน พฤติกรรมภายนอกที่ บ่งบอกถึงภาวะการต่อต้านทางจิตคือ ความพยายามที่บุคคลจะทำพฤติกรรมที่ถูกห้ามหรือถูกลิดรอน การโจมตีหรือแสดงการก้าวร้าวต่อผู้ลิดรอนเสรีภาพ และรวมทั้งการหันเหไปทำพฤติกรรมที่ใกล้เคียงกับพฤติกรรมที่ถูกห้ามแต่ยังไม่ถูกห้าม การยุยงให้บุคคลอื่นทำพฤติกรรมที่ตนถูกห้าม ส่วน ลักษณะการแสดงออกเป็นพฤติกรรมภายใน ก็คือการคิดหรือรู้สึกไปในทางตรงกันข้ามกับสิ่งที่ถูก ลิดรอน เพิ่มความชอบต่อสิ่งที่ถูกลิดรอนและการรู้สึกไม่เป็นมิตรกับบุคคลหรือแหล่งที่ลิดรอนเสรีภาพ

การศึกษาเกี่ยวกับผลของการต่อต้านทางจิตนั้น อาจจะทำได้ไม่มากนัก เพราะ ทฤษฎีไม่ใคร่ระบุตัวแปรไว้อย่างชัดเจนว่าตัวแปรใดจะก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิต และเมื่อเกิด การต่อต้านทางจิตแล้วปริมาณที่จะวัดว่ามากน้อยเพียงไร ก็ไม่มีกำหนดไว้แน่นอน แต่ทฤษฎีได้ บอกไว้ในลักษณะสัมพัทธ์ (relative) ยกตัวอย่างเช่น หากบุคคลรับรู้ว่ามีเสรีภาพที่ถูกลิดรอน มีความสำคัญมากก็จะเกิดการต่อต้านทางจิตมาก เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้ก็ชี้แนะให้มีการ ตรวจสอบสมมติฐานเชิงประจักษ์ได้หลายด้าน และในต่างประเทศได้มีรายงานการวิจัยที่ สนับสนุน ดังที่ไคยกมากลาวไวซ์ข้างต้นแต่ก็มีงานวิจัยบางเรื่องที่ยังได้ผลไม่ชัดเจนบ้าง ซึ่งได้ ให้ข้อความรู้ที่แตกต่างและต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมเรื่อย ๆ จึงนับว่าเป็นทฤษฎีที่ทำให้มีการเพิ่มพูน ความรู้ทางวิชาการและให้ความกระจ่างต่อการทำความเข้าใจ และอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ ได้ดีในอีกแง่มุมหนึ่ง

ในสังคมไทยการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการต่อต้านทางจิตก็มีการศึกษาน้อยมากและรายงาน การวิจัยที่เกี่ยวข้องเท่าที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ยังไม่มีปรากฏ แต่มีการศึกษาชิ้นหนึ่งของ อรรถพล และคณะ (2527) ได้ทำการศึกษาเชิงทดลองเป็นโครงการในวิชาจิตวิทยาสังคม เรื่องการจัดทางเลือก กับความต้านทานทางจิต โดยทำการทดลองกับนักเรียน อายุ 7-10 ปี ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนประถมณนตรี เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยจัดเงื่อนไขการทดลองซ้ำกับการ ทดลองของ Hammock and Brehm (1966) ผลปรากฏว่าการต่อต้านทางจิตในกลุ่มทดลองและ

และกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน ผู้วิจัยได้อภิปรายถึงจุดอ่อนที่เกิดขึ้นในการศึกษารังนี้ว่า ควบคุมตัวแปรประกอบใดที่ไม่ดีเท่าที่ควร เช่น เครื่องมือ (ของที่นำมาใช้ในการทดลอง) ไม่ได้มีการศึกษาว่ามีความเหมาะสมตามแนวทฤษฎีหรือไม่ และไม่มีการทดลองศึกษานำร่องเพื่อให้ทราบปัญหาของการจัดเงื่อนไขว่า เงื่อนไขการทดลองสามารถทำให้ผู้เข้าร่วมการทดลองรับรู้และเชื่อเกี่ยวกับการลึกรอนเสรีภาพตามผู้วิจัยต้องการหรือไม่

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาลักษณะการต่อต้านทางจิตของเด็กนักเรียนไทยภายใต้เงื่อนไขการทดลองที่แตกต่างกัน กล่าวคือผู้วิจัยจัดเงื่อนไขการทดลอง 2 เงื่อนไข และเงื่อนไขควบคุม 1 เงื่อนไข ในเงื่อนไขการทดลองแรก เป็นการจัดเงื่อนไขให้มีการลึกรอนเสรีภาพโดยบุคคล และเงื่อนไขที่ 2 เป็นการลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์ ส่วนในเงื่อนไขควบคุมไม่มีการลึกรอนเสรีภาพ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสนใจที่จะศึกษาค้นว่านักเรียนชายและหญิงจะมีการต่อต้านทางจิตต่างกันหรือไม่ด้วย ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

การศึกษารังนี้ผู้เข้าร่วมการทดลองในเงื่อนไขถูกลึกรอนเสรีภาพโดยบุคคล จะรับรู้ว่ามีโอกาสเลือกของหนึ่งชิ้นจากจำนวน 2 ชิ้น ซึ่งนั่นหมายถึงเขามีเสรีภาพในการเลือกชิ้นใดชิ้นหนึ่ง ก็ได้ที่เขาต้องการ และมีเสรีภาพที่จะไม่เลือกชิ้นใดชิ้นหนึ่งที่ไม่ต้องการ แต่เขาจะถูกผู้ช่วยผู้ทดลองลึกรอนเสรีภาพโดยบอกว่าเขาจะเก็บชิ้นหนึ่งไว้และให้ชิ้นที่เหลือแก่ผู้เข้าร่วมการทดลอง จากทฤษฎีการต่อต้านทางจิต บุคคลจะเกิดการต่อต้านทางจิต เพราะเขาถูกลึกรอนเสรีภาพในการที่จะเลือกพร้อมทั้งสูญเสียเสรีภาพที่จะปฏิเสธอีกชิ้นหนึ่งจากการที่ผู้ช่วยผู้ทดลองจัดให้แก่เขา ทฤษฎีนี้กล่าวไว้ว่าเมื่อบุคคลถูกลึกรอนในสิ่งที่เขาต้องการเขาจะแสดงออกโดยการประเมินสิ่งที่ถูกลึกรอนนั้นในทางบวกเพิ่มขึ้นและ/หรือประเมินทางเลือกอื่นในทางลบมากขึ้น ซึ่งมีรายงานการวิจัยเกี่ยวกับการประเมินลักษณะของสิ่งของที่ถูกลึกรอนว่าบุคคลจะประเมินสิ่งที่ไม่ได้รับ หรือของต้องห้ามในทางที่มีความน่าดึงดูดมากขึ้น และประเมินสิ่งที่ได้รับ หรือสิ่งที่ไม่มีการห้ามว่ามีความน่าดึงดูดลดลง รวมทั้งกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มทดลองเกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่ากลุ่มควบคุม (Brehm and Mann (1975 : 816-824); Brehm and Rozen (1971 : 261-266); Hammock and Brehm (1966 : 546-553) สำหรับเงื่อนไขทดลองที่ 2 เป็นการจัดสภาพการณ์ที่คล้ายกัน แตกต่างกันเฉพาะที่ผู้เข้าร่วมการทดลองรับรู้ว่าการที่เขาต้องรับของชิ้นที่ผู้ช่วยผู้ทดลองจัดให้นั้น เพราะว่าของอีกชิ้นหนึ่งหมด

ซึ่งจะทำให้ผู้เข้าร่วมการทดลองรับรู้ว่าคุณช่วยผู้ทดลองไม่ได้เป็นผู้ลิดรอนเสรีภาพเขาโดยตรง แต่เขาจะถูกลิดรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์ทั้งหมด จากทฤษฎีได้อธิบายไว้ว่าหากบุคคลรับรู้ว่าเขาถูกลิดรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์ภายนอก (impersonal event) (Brehm 1966) เขาจะเกิดการต่อต้านทางจิตน้อยกว่าถูกลิดรอนโดยบุคคลโดยตรง จากเหตุผลดังกล่าวเป็นเหตุให้ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานในการวิจัยข้อที่ 1 ว่า นักเรียนในเงื่อนไขลิดรอนเสรีภาพโดยบุคคลจะเกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่านักเรียนในเงื่อนไขลิดรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์และเงื่อนไขควบคุม

ในการศึกษารุ่นนี้ในเงื่อนไขควบคุมนักเรียนสามารถเลือกของชิ้นใดชิ้นหนึ่งก็ได้ที่เขาต้องการจริง ๆ ซึ่งจะต่างไปจากเงื่อนไขทดลองที่ 2 ดังนั้นเสรีภาพในการเลือกทางเลือกนั้นนักเรียนมีทางเลือก 2 ทาง ส่วนในเงื่อนไขลิดรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์นักเรียนไม่มีทางเลือกเลย จากทฤษฎีจะสามารถทำนายได้ว่าเมื่อทางเลือกถูกลิดรอนให้เหลือน้อยลงนักเรียนจะเกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่าการไม่ถูกลิดรอนทางเลือก ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานข้อที่ 2 ว่า นักเรียนในเงื่อนไขลิดรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์จะเกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่านักเรียนในเงื่อนไขควบคุม

นอกจากนี้ S. Brehm and Brehm (1981 : 109-111) ได้เน้นว่าเมื่อบุคคลเกิดการต่อต้านทางจิตขึ้นนอกจากจะประเมินบุคคลหรือแหล่งที่ลิดรอนเสรีภาพของเขาในทางลบแล้ว ยังก่อให้เกิดความรู้สึกไม่เป็นมิตร (Hostility) ต่อบุคคลหรือแหล่งนั้น แต่ลักษณะดังกล่าวนี้อาจจะไม่เกิดขึ้นทุกครั้งที่บุคคลเกิดการต่อต้านทางจิต ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดความรู้สึกนี้คือเมื่อการลิดรอนเสรีภาพนั้นทำให้บุคคลรับรู้ว่าคุณลิดรอนมีเจตนา (intention) ในการลิดรอนโดยตรง และการลิดรอนในครั้งนั้นมีความสมเหตุสมผลหรือไม่ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ช่วยผู้ทดลองเก็บของไว้เองและให้อีกชิ้นหนึ่งแก่ผู้ร่วมทดลอง การกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำโดยตรงต่อเสรีภาพที่จะเลือกของนักเรียน ทฤษฎีการต่อต้านทางจิตจะทำนายว่า นักเรียนจะเกิดการต่อต้านทางจิตและรู้สึกไม่เป็นมิตรต่อผู้ช่วยผู้ทดลองและจะแสดงออกโดยเปลี่ยนทัศนคติต่อผู้ลิดรอนไปดังงานวิจัยของ Mazis (1973; 1975) ที่พบว่าแม่บ้านในเมืองไมอามี มีทัศนคติในทางลบต่อกฎหมายและรัฐบาลมากกว่าแม่บ้านในเมืองแทมปา และงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่ง พบว่าเมื่อนักศึกษารับรู้ว่าสมาคม YMCA-YWCA ได้เป็นผู้เซ็นเซอร์การ

ปารุกตา ทำให้เขามีทัศนคติต่อ YMCA-YWCA ในทางบวกน้อยกว่าตอนที่ไม่มีรูปร่างการ
เช่นเซอร์ Worchel and Arnold (1973 : 365-377) ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงตั้ง
สมมติฐานข้อที่ 3 ว่า นักเรียนในเงื่อนไขไลติรอนเสรีภาพโดยบุคคลจะมีทัศนคติต่อผู้ช่วยผู้ทดลอง
ในทางบวกน้อยกว่านักเรียนในเงื่อนไขถูกไลติรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์และเงื่อนไขควบคุม
และในการศึกษาครั้งนี้ในเงื่อนไขไลติรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์นั้นนักเรียนรับรู้ว่าการที่เขา
ไม่ได้เลือกนั้นบุคคลไม่ได้เป็นผู้กระทำโดยตรงต่อเสรีภาพของเขา ดังนั้นความรู้สึกที่ไม่เป็น
มิตรหรือทัศนคติทางบวกต่อบุคคลจึงไม่น่าจะลดลง ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานข้อที่ 4 ว่า นักเรียน
ในเงื่อนไขไลติรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์จะมีทัศนคติทางบวกต่อผู้ทดลองไม่แตกต่างกันกับนักเรียน
ในเงื่อนไขควบคุม

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้บททวนงานวิจัยที่ศึกษาการต่อต้านทางจิต และความแตกต่าง
ระหว่างเพศ พบว่าผู้หญิงสามารถทำนายพฤติกรรมได้สอดคล้องกันทั้งในเพศหญิงและเพศชาย
แต่อย่างไรก็ตามก็มีรายงานการวิจัยที่บางสถานการณ์การทดลองพบความแตกต่างในเรื่องเพศ
เช่นการวิจัยที่ศึกษาปฏิกริยาตอบสนองของเด็กเมื่อมีเครื่องเล่นของเล่นของ Goldberg and
Lewis (1969 : 21-31) ผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอายุ 6 และ 13 เดือน ซึ่งใน
ระดับอายุจะมีเพศชายและเพศหญิงเท่า ๆ กันเพศละ 16 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 64 คน
โดยผู้วิจัยจะปล่อยให้เด็กเล่นอย่างเป็นอิสระในห้องที่มีของเล่นและเมื่อเหลือเวลา 15 นาที
สุดท้ายแต่ละช่วงการทดลอง ผู้ทดลองได้นำเครื่องเล่นเป็นสิ่งหลอ้มทำด้วยไม้ดีเป็นช่อง ๆ ไป
วางกั้นกลางห้องและให้แม่ของเด็กที่เข้าร่วมการทดลองนำเด็กไปวางในคานที่ตรงกันข้ามกับ
คานที่มีของเล่น พบว่าเด็กผู้หญิงจะร้องไห้ขอความช่วยเหลือมากกว่าเด็กชาย ในขณะที่เด็ก
ชายจะแสดงออกโดยพยายามเอาเครื่องเล่นออกมาดีกว่าเด็กหญิง และเมื่อจับเวลาที่เด็กหญิง
และชายใช้ในตำแหน่งที่อยู่หลังจากเอาเครื่องเล่นมากันพบว่าเด็กผู้หญิงจะใช้เวลาอยู่ที่เดิมมาก
กว่าเด็กชาย และนอกจากนี้ Van Lieshout (1975 : 819-887) ได้ทำการศึกษาระยะ
ยาว (Longitudinal Study) โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ระยะใช้กลุ่มตัวอย่างเป็น
เด็กอายุ 17-19 เดือน ประกอบด้วยเพศหญิงและเพศชายเท่า ๆ กันรวมทั้งสิ้น 64 คน โดย
จะสังเกตพฤติกรรมตอบโต้ของเด็กเมื่อแม่ชักชวนไม่ให้เล่นของเล่นโดยที่แม่จะนำของเล่นที่
เด็กเล่นอยู่ไปใส่ในกล่องพลาสติกโปร่งใส เด็กจะแสดงการตอบโต้ไม่แตกต่างกันเมื่อเวลาผ่านไป
ไป 6 เดือนผู้วิจัยได้ทำการทดลองอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งทำการทดลองเหมือนครั้งแรก กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเดิมพบว่าเมื่อเด็กโตขึ้นหากแม่ขัดขวางก็จะแสดงพฤติกรรมโต้ตอบทางลบโดยการแสดงอารมณ์โกรธร้องไห้กับแม่เพิ่มขึ้น และเด็กชายจะเกิดมากกว่าเด็กหญิง หลังจากนั้น S. Brehm and Weinraub (1977 : 830-836) ได้ทำการศึกษาเพื่อตรวจสอบในประเด็นที่ใกล้เคียงกันในเด็ก 2 ขวบในสถานการณ์ต่าง ๆ กันที่วางของเล่นและมีเครื่องกีดขวาง พบว่าเด็กชายจะเกิดการต่อต้านทางจิตโดยแสดงออกในการใช้เวลาพยายามเอาของเล่นที่ตองห้ามโดยมีเครื่องกีดขวางมากกว่าเด็กหญิง ซึ่ง Staub (1971 : 805-816) ได้อภิปรายถึงการศึกษาความแตกต่างระหว่างเพศว่าพฤติกรรมที่น่ามาศึกษาอาจเป็นตัวที่มีความลำเอียงทางเพศในกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) บางพฤติกรรมเด็กหญิงอาจได้รับการถ่ายทอดให้แสดงออกมากกว่า บางพฤติกรรมเด็กผู้ชายได้รับการถ่ายทอดให้แสดงออกมากกว่า ซึ่งเขาก็พบในการวิจัยที่ได้ศึกษากับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กอนุบาล พบว่าพฤติกรรมโปรสังคม (Prosocial behavior) ในการช่วยเหลือเมื่อได้ยินเสียงร้องจากอีกห้องหนึ่ง เด็กผู้หญิงจะช่วยเหลือมากกว่าเด็กผู้ชาย ส่วนพฤติกรรมการแบ่งปันลูกกวาดจะเกิดขึ้นในเด็กผู้ชายมากกว่า และพบว่าพฤติกรรมการช่วยเหลือในเด็กผู้หญิงมีปฏิสัมพันธ์กับขนาดของครอบครัว และในการศึกษารุ่นนี้ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมช่วยเหลือเพิ่มเติมเมื่อผู้ทดลองทำของตก และผู้ทดลองจะบอกให้เด็กช่วยพบวากลับมีจำนวนเด็กที่ช่วยลดลงมากกว่า เมื่อไม่มีการบอกว่าจะต้องช่วยเก็บ และนอกจากนี้ Leventhal and Mace (1970 : 16-30) ทำการศึกษาใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนเกรด 1,2 และเกรด 4,5 ทั้งหมด 72 คนให้ดูภาพยนตร์ตลก ผู้วิจัยสุ่มผู้ร่วมทดลองเข้ารับเงื่อนไขจำแนกตามเพศ อายุ และเงื่อนไขการทดลอง ในเงื่อนไขการทดลองนั้นแบ่งออกเป็น 2 เงื่อนไขคือเงื่อนไขสัมบูรณ์ให้แสดงพฤติกรรมได้เต็มที่ ก็ก่อนจะให้นักเรียนดูผู้วิจัยบอกว่า "ก่อนที่จะฉายภาพยนตร์ ซึ่งเป็นเรื่องยาวพอสมควรซึ่งเป็นสิ่งสำคัญก็คือจะทำให้พวกเธอมีความสุข เพราะว่าเราต้องการให้เธอหัวเราะและได้รับความสนุกมากเท่าที่จะเป็นไปได้ เราจะบันทึกเสียงหัวเราะของพวกเธอไว้ให้เด็กอื่นได้ฟังก่อนเขาจะมาดูภาพยนตร์เรื่องเดียวกันนี้ โปรดยิ้มและหัวเราะให้มากเท่าที่จะทำได้" ส่วนในเงื่อนไขยับยั้งการแสดงพฤติกรรมนั้นผู้ทดลองบอกกับเด็กว่า "ตลอดเวลาระหว่างที่ดูภาพยนตร์นี้ ฉันจำเป็นต้องทำงานบางอย่างที่เกี่ยวกับการพยายามฟังอย่างตั้งใจว่าคนในภาพยนตร์เรื่องนี้ พูดอะไรกันบ้าง ซึ่งฉันหมายถึงว่าเธอต้องไม่หัวเราะเสียงดัง ซึ่งอาจจะรบกวนฉัน แต่เธอก็สามารถสนุก

กับภาพยนตร์เรื่องนี้ได้" ตัวแปรตามที่วัดคือให้นักเรียนประเมินภาพยนตร์จากข้อความหลายข้อ เช่น เป็นภาพยนตร์ที่ดีหรือไม่ ชอบภาพยนตร์เรื่องนี้มากน้อยแค่ไหน ภาพยนตร์เรื่องนี้ทำให้สนุกแค่ไหน ฯลฯ ปรากฏว่าเด็กชายในเงื่อนไขยังชอบภาพยนตร์มากกว่าเด็กชายในเงื่อนไขสนับสนุน ในทางกลับกันเด็กหญิงในเงื่อนไขสนับสนุนชอบภาพยนตร์มากกว่าเด็กหญิงในเงื่อนไขยัง และเด็กชายในเงื่อนไขยังชอบภาพยนตร์มากกว่าเด็กหญิง ส่วนในเงื่อนไขสนับสนุนเด็กหญิงและเด็กชายชอบภาพยนตร์ไม่แตกต่างกัน

การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านทางจิตที่มีการวิเคราะห์เกี่ยวกับเพศนั้นมีการศึกษาทั้งในเด็กจนถึงผู้ใหญ่และพบว่าบางสถานการณ์เพศชายเกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่าเพศหญิง บางสถานการณ์ไม่แตกต่างกัน แต่บางสถานการณ์ก็พบว่าเพศหญิงเกิดมากกว่าเพศชาย S. Brehm and Brehm (1981 : 281) ได้ให้ข้อสังเกตต่อประเด็นนี้ว่าทฤษฎีการต่อต้านทางจิตนั้น สามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้สอดคล้องกันทั้ง 2 เพศ แต่ที่พบความแตกต่างระหว่างเพศ อาจเกิดจากตัวแปรตามทฤษฎี เช่น ความสำคัญของเสรีภาพ ความเชื่อว่าตนมีความชำนาญในเรื่องที่ถูกกลั่นกรองเสรีภาพนั้น ในการวิจัยแต่ละครั้งมีการจัดเงื่อนไขแล้วแยกเพศหรือไม่ และในวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ได้มีกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมในเรื่องใดที่ไม่เท่ากันในแต่ละเพศ

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สนใจศึกษาตัวแปรเพศเพราะว่าในสังคมไทยกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมที่ให้กับเด็กชายและเด็กหญิงแตกต่างกันบ้างตามที่ กานลา สุขพานิช เอกแสงศรี (2521 : 67-87) กล่าวว่าในสังคมไทยส่วนใหญ่จะมีการอบรมเลี้ยงดูและสั่งสอนสนับสนุนให้เด็กชายมีความเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง แต่สำหรับวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กหญิงนั้นเป็นไปในทางตรงกันข้าม เด็กหญิงมักจะถูกอบรมสั่งสอนให้เชื่อฟัง เรียบร้อย ใฝ่มีนิสัยใจคอให้อ่อนโยน และนอกจากนี้การศึกษาของอัญญรัตน์ จีระรุ่งฤตการ (2526) พบว่า การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูตามการรายงานของตนเองกับเพศของนักเรียน ปรากฏผลว่าการอบรมเลี้ยงดูตามการรายงานตนเองมีความสัมพันธ์กับเพศของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญซึ่งแสดงให้เห็นว่านักเรียนชายและนักเรียนหญิงรายงานว่าตนได้รับการอบรมเลี้ยงดูแตกต่างกัน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ วารินทร์ ม่วงสุวรรณ (2517) ที่พบว่า การอบรมเลี้ยงดูลูกแบบควบคุมเปรียบเทียบกับระหว่างเพศ เด็กหญิงจะถูกควบคุมมากกว่าเด็กชาย และยิ่งพบอีกว่าการ

อบรมเลี้ยงดูลูกแบบให้ความรัก เปรียบเทียบระหว่างเพศ เด็กหญิงจะได้รับความรักจากพ่อแม่มากกว่าเด็กชายด้วย ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานข้อที่ 5 ว่า นักเรียนชายจะมีการต่อต้านทางจิตมากกว่านักเรียนหญิงและข้อ 6 ว่า นักเรียนชายจะมีทัศนคติทางบวกต่อผู้ช่วยผู้ทดลองน้อยกว่านักเรียนหญิง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลของการลึกรอนเสรีภาพโดยบุคคล และการลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณืว่าจะมีผลให้นักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เกิดการต่อต้านทางจิตหรือไม่และแตกต่างกันอย่างไร
2. เพื่อศึกษาว่านักเรียนชายและหญิงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เกิดการต่อต้านทางจิตแตกต่างกันหรือไม่

ขอบเขตในการวิจัย

1. การวิจัยนี้ต้องการศึกษาเฉพาะผลที่เกิดจากการลึกรอนเสรีภาพโดยบุคคล การลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณื และเงื่อนไขควบคุม
2. การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะนักเรียนชายและหญิงในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เท่านั้น

1. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบางกะปิ อำเภอบางกะปิ กรุงเทพมหานคร จำนวน 90 คน เพศหญิง 45 คน ชาย 45 คน แบ่งเป็นกลุ่มลึกรอนเสรีภาพโดยบุคคล ลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณืและควบคุม กลุ่มละ 30 คน เพศหญิง 15 คน ชาย 15 คน การเลือกใช้นักเรียนในระดับนี้มีเหตุผลคือ นักเรียนชั้น ม. 1 ให้การร่วมมือดีและเมื่อเสร็จการทดลองแล้วผู้วิจัยสามารถอธิบายความจริงและชี้แจงการทดลองให้ฟังได้

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (รายละเอียดเสนอในบทที่ 2)

- 2.1 สิ่งของที่นักเรียนจัดอันดับความชอบ 6 อันดับแรก ได้แก่ หนังสือตามคนเก่ง 60 ประติมากรรมของโลก กลองใส่ดินสอ เกมปริศนา จิ๊กซอร์ ปริศนาคำทายไทย
- 2.2 มาตรฐานทัศนคติต่อผู้ช่วยผู้ทดลอง
- 2.3 แบบฟอร์มการจัดอันดับและประเมินความชอบต่อสิ่งของทั้ง 6 อันดับ
- 2.4 แบบทดสอบการสังเกตและการจำ

3. ความหมายของค่าที่ใช้

3.1 การต่อต้านทางจิต หมายถึง การที่ผู้เข้าร่วมการทดลองเพิ่มความชอบต่อของที่ไม่ได้รับและลดความชอบต่อของที่ได้รับลง ได้จากการนำความแตกต่างของคะแนนความชอบต่อของที่นักเรียนไม่ได้รับ (ของที่นักเรียนแต่ละคนเลือกเป็นอันดับ 4) ระหว่างการประเมินครั้งหลังกับครั้งแรก ($R_4' - R_4$) ลบด้วยความแตกต่างของคะแนนความชอบต่อของที่นักเรียนได้รับ (ของที่นักเรียนแต่ละคนเลือกเป็นอันดับที่ 3) ระหว่างการประเมินครั้งหลังกับครั้งแรก ($R_3' - R_3$) ทั้งนี้สรุปได้ว่า การต่อต้านทางจิตคือคะแนนที่ได้จากสูตร $(R_4' - R_4) - (R_3' - R_3)$ โดยได้ดัดแปลงจากงานวิจัยของ Hammock และ Brehm (1966) ซึ่งได้เสนอรายละเอียดไว้ในบทที่ 1 หน้า 12

3.2 การลึกรอนเสรีภาพ หมายถึง การจัดเงื่อนไขในการทดลอง 2 เงื่อนไขดังนี้

3.2.1 การลึกรอนเสรีภาพโดยบุคคล หมายถึง เงื่อนไขการทดลองที่จะทำให้ผู้เข้าร่วมการทดลองรับรู้และเชื่อว่าเขาจะได้เลือกรางวัลจากผู้ช่วยผู้ทดลองจากสิ่งของ 2 ชนิด (ซึ่งเป็นสิ่งของที่ผู้ร่วมการทดลองแต่ละคนจัดอันดับความชอบไว้เป็นอันดับ 3 และ 4) แท้จริง ๆ แล้วผู้ร่วมการทดลองจะไม่ได้เลือกเพราะผู้ช่วยผู้ทดลองจะให้ของชิ้นหนึ่ง (ที่ผู้ร่วมการทดลองจัดอันดับเป็นอันดับที่ 3) แก่ผู้ร่วมการทดลองและบอกว่าไม่ให้เลือกให้เอาชิ้นนี้ไปฉันจะเก็บอีกชิ้นหนึ่ง (อันดับ 4) เอาไว้เอง

3.2.2 การลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์ หมายถึง เงื่อนไขการทดลองที่ทำให้ผู้เข้าร่วมการทดลองรับรู้และเชื่อว่าเขาจะได้เลือกรางวัลจากผู้ช่วยผู้ทดลองจากสิ่งของ 2 ชนิด (ซึ่งเป็นสิ่งของที่ผู้ร่วมการทดลองแต่ละคนจัดอันดับความชอบไว้เป็นอันดับ 3 และ 4) แท้จริง ๆ แล้วผู้เข้าร่วมการทดลองจะไม่ได้เลือกเพราะผู้ช่วยผู้ทดลองจะให้ของชิ้นหนึ่ง (ที่

ผู้ร่วมการทดลองจัดอันดับ เป็นอันดับที่ 3) แก่ผู้ร่วมการทดลองและบอกว่า ของอีกชิ้นหนึ่ง (อันดับ 4) หมดแล้ว

3.3 ทัศนคติต่อผู้ช่วยผู้ทดลอง หมายถึง ความรู้สึกที่มีต่อผู้ช่วยผู้ทดลอง ซึ่งได้ จากคะแนนการรายงานความรู้สึกต่อผู้ช่วยผู้ทดลอง จากมาตราที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

4. ตัวแปรที่ศึกษา

4.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) มี 2 ตัวแปรคือ

4.1.1 เงื่อนไขการทดลอง 3 เงื่อนไข ได้แก่

- ก. เงื่อนไขการลึกรอนเสรีภาพโดยบุคคล
- ข. เงื่อนไขการลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์
- ค. เงื่อนไขควบคุม

4.1.2 เพศของผู้เข้าร่วมการทดลอง

4.2 ตัวแปรตาม (dependent variables) มี 2 ตัวแปรคือ

4.2.1 การต่อต้านทางจิต

4.2.2 ทัศนคติของนักเรียนต่อผู้ช่วยผู้ทดลอง

5. สมมติฐานการวิจัย

1. นักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยบุคคลจะเกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่านักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์ และเงื่อนไขควบคุม
2. นักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์ จะเกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่านักเรียนในเงื่อนไขควบคุม
3. นักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยบุคคลจะมีทัศนคติทางบวกต่อผู้ช่วยผู้ทดลองน้อยกว่านักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์และเงื่อนไขควบคุม
4. นักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์จะมีทัศนคติทางบวกต่อผู้ช่วยผู้ทดลองไม่แตกต่างกับเงื่อนไขควบคุม
5. นักเรียนชายจะเกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่านักเรียนหญิง
6. นักเรียนชายจะมีทัศนคติทางบวกต่อผู้ช่วยผู้ทดลองน้อยกว่านักเรียนหญิง

6. ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการทดลองเฉพาะในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งเป็นนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งนับว่าเป็นเขตเมืองเท่านั้น การแผ่ขยายผลการวิจัยเรื่องนี้กับกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในเขตต่างจังหวัดหรือชนบท ยังไม่อาจสรุปผลครอบคลุมได้

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบว่าอาการต่อต้านทางจิตจะเกิดขึ้นกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของไทยหรือไม่ และเกิดขึ้นในลักษณะอย่างไร
2. เพื่อเป็นแนวคิดพื้นฐานในการนำไปประยุกต์ใช้ในการปรับปรุงสภาพการณ์จัดการเรียนการสอน และแก้ปัญหาในการฝ่าฝืนระเบียบวินัยของนักเรียน เพื่อป้องกันการเกิดการต่อต้านทางจิต
3. เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับการต่อต้านทางจิตในอีกแง่มุมหนึ่ง

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย